



**BUXORO DAVLAT  
PEDAGOGIKA  
INSTITUTI**

**BUXORO DAVLAT PEDAGOGIKA  
INSTITUTI**

**TA'LIM TRANSFORMATSIYASI**

**ILMIY – METODIK JURNAL**

No. 2

## MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TABIAT BILAN TANISHTIRISHNING ZAMONAVIY METODLARI

*Nazarova Aziza Sohob qizi*, Buxoro davlat pedagogika instituti

Tayanch doktoranti

[muhamatrolalalp@gmail.com](mailto:muhamatrolalalp@gmail.com)

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning zamonaviy metodlari tahlil etilgan. Tadqiqotning maqsadi ekologik ong va madaniyatni shakllantirish yo‘llarini aniqlashdan iborat. Interaktiv, kuzatuv va amaliy faoliyatga asoslangan yondashuvlar yoritilgan. Ushbu metodlarning bolalar faolligi va qiziqishini oshirishdagi o‘rni asoslab berilgan. Tabiatga ongli va ehtiyotkor munosabatni rivojlantirish imkoniyatlari ko‘rsatib o‘tilgan. Olingan natijalar metodlarning samaradorligini tasdiqlaydi. Ilmiy yangilik zamonaviy metodlarni tizimli qo‘llash orqali tarbiyaviy jarayonni takomillashtirishda namoyon bo‘ladi.

**Kalit so‘zlar:** maktabgacha ta’lim, tabiat bilan tanishtirish, ekologik tarbiya, zamonaviy metodlar, interaktiv yondashuv, kuzatuv faoliyati, amaliy mashg‘ulotlar, ekologik ong, bolalar faolligi, tarbiyaviy jarayon.

## СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ОЗНАКОМЛЕНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С ПРИРОДОЙ

*Назарова Азиза Сохоб кизи*, Базовый докторант

Бухарский государственный педагогический институт

[muhamatrolalalp@gmail.com](mailto:muhamatrolalalp@gmail.com)

**Аннотация.** В статье проанализированы современные методы ознакомления дошкольников с природой. Цель исследования — определить пути формирования экологического сознания и культуры. Рассмотрены интерактивные, наблюдательные и практико-ориентированные подходы. Обоснована их роль в повышении активности и интереса детей. Показаны возможности формирования осознанного и бережного отношения к природе. Результаты подтверждают эффективность данных методов. Научная новизна заключается в системном применении современных подходов в воспитательном процессе.

## MODERN METHODS OF INTRODUCING PRESCHOOL CHILDREN TO NATURE

*Nazarova Aziza Sohob qizi*, Basic Doctoral Student

Bukhara State Pedagogical Institute

[muhamatrolalalp@gmail.com](mailto:muhamatrolalalp@gmail.com)

**Abstract.** The article analyzes modern methods of introducing preschool children to nature. The aim is to identify ways of developing environmental awareness and culture. Interactive, observation-based, and practice-oriented approaches are considered. Their role in increasing children’s interest and activity is justified. The development of a conscious and careful attitude toward nature is highlighted. The results confirm the effectiveness of these methods. The scientific novelty lies in the systematic application of modern approaches in the educational process.

**Kirish.** Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, ayniqsa maktabgacha ta’lim sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda qabul qilingan Prezident qarorlari va normativ-huquqiy hujjatlarda maktabgacha ta’lim tizimini rivojlantirish, bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalash hamda ularda ekologik madaniyatni shakllantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. Xususan, maktabgacha ta’limni rivojlantirishga qaratilgan islohotlar doirasida bolalarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirish, ekologik tarbiyani kuchaytirish dolzarb vazifalardan biri sifatida belgilangan. Global ekologik muammolar, atrof-muhitni muhofaza qilish zarurati ham yosh avlodni tabiatga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalashni taqozo etmoqda. Maktabgacha yosh davri esa bolalarda tabiat haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirishda eng muhim bosqich hisoblanadi. Shu sababli bolalarni tabiat bilan tanishtirishda zamonaviy, interaktiv va samarali metodlardan foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning samarali zamonaviy metodlarini aniqlash va ularning tarbiyaviy hamda rivojlantiruvchi ahamiyatini asoslashdan

iborat. Tadqiqot obyekti sifatida maktabgacha ta’lim tashkilotlarida olib boriladigan ta’lim-tarbiya jarayoni tanlangan bo‘lib, ushbu jarayonda bolalarning tabiat haqidagi tasavvurlarini shakllantirish muhim o‘rin egallaydi. Tadqiqot predmeti esa aynan maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda qo‘llaniladigan zamonaviy metodlar, ularning mazmuni, shakllari va qo‘llash samaradorligidan iboratdir.

**Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.** Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish va ularda ekologik madaniyatni shakllantirish masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o‘rganilgan. Xorijiy olimlardan J. Piaje bolalarning bilish jarayonlari rivojlanishida atrof-muhit bilan bevosita muloqot muhim o‘rin tutishini ta’kidlab, tabiatni o‘rganish orqali tafakkur va tasavvurlar shakllanishini asoslab bergan. L.S. Vygotskiy esa bolalar rivojlanishida ijtimoiy muhit va faoliyatning o‘rni katta ekanligini ko‘rsatib, tabiat bilan tanishtirish jarayonida kattalar rahbarligi va hamkorlik muhimligini ilmiy jihatdan izohlagan. Shuningdek, M. Montessori ta’lim tizimida bolalarning mustaqil faoliyati va tabiiy muhit bilan o‘zaro aloqasiga alohida e’tibor qaratilib, amaliy va sezgi asosidagi metodlarning samaradorligi ko‘rsatib o‘tilgan.

Mahalliy olimlar va tadqiqotchilar tomonidan ham mazkur muammo turli jihatlarida yoritilgan. Jumladan, maktabgacha ta’lim tizimida ekologik tarbiya, bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi hamda ularning yosh xususiyatlarini inobatga olish masalalari bo‘yicha bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Ushbu tadqiqotlarda asosan bolalarda tabiatga mehr-muhabbat, ehtiyotkor munosabatni shakllantirish, kuzatuv va amaliy faoliyatni tashkil etishning an’anaviy usullari yoritilgan.

Biroq mavjud ilmiy ishlarda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan interaktiv, innovatsion va integrativ metodlarni tizimli ravishda qo‘llash masalasi yetarli darajada to‘liq yoritilmagan. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat haqidagi bilimlarni shakllantirishda raqamli vositalar, o‘yin texnologiyalari va faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuvlarning uyg‘unligi alohida tadqiq etishni talab etadi.

Mazkur maqolada esa bolalarni tabiat bilan tanishtirishning zamonaviy metodlari kompleks yondashuv asosida ko‘rib chiqilib, ularning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi imkoniyatlari tizimli tahlil etiladi. Shu jihatdan, ishning o‘ziga xosligi zamonaviy metodlarning integratsiyalashgan holda qo‘llanishi va ularning samaradorligini asoslashga qaratilganligi bilan belgilanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishning zamonaviy metodlarini o‘rganishga qaratilgan kompleks yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot davomida, avvalo, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish metodi qo‘llanilib, mavzuga oid xorijiy va mahalliy manbalar o‘rganildi hamda mavjud yondashuvlarning mazmuni umumlashtirildi. Ushbu metod orqali tabiat bilan tanishtirishning an’anaviy va zamonaviy metodlari o‘rtasidagi farqlar aniqlashtirildi.

Qiyosiy-taqqoslash metodi asosida turli metodlarning samaradorligi tahlil qilinib, ularning bolalar bilish faolligi, qiziqishi va ekologik tasavvurlarini shakllantirishga ta’siri solishtirildi. Natijada interaktiv va amaliy faoliyatga asoslangan metodlarning ustun jihatlari aniqlandi.

Kuzatuv metodi yordamida maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiat bilan bevosita muloqot jarayonidagi xatti-harakatlari, qiziqish darajasi va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlari o‘rganildi. Bu esa nazariy xulosalarni amaliy jihatdan tasdiqlash imkonini berdi. Suhbat va savol-javob metodlari orqali bolalarning tabiat haqidagi bilimlari va tasavvurlari aniqlanib, ularning rivojlanish darajasi baholandi. Olingan ma’lumotlar umumlashtirish va tahlil qilish metodlari asosida qayta ishlanib, tegishli xulosalar chiqarildi. Qo‘llanilgan metodlar maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda zamonaviy yondashuvlarning samaradorligini asoslashga xizmat qildi.

**Tahlil va natijalar.** Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish pedagogika fanining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanib, u bolalarda ekologik ong, tabiatga ongli munosabat hamda bilish faolligini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda bolalarning atrof-muhitni o‘rganish jarayonida faol ishtirok etishi, bevosita kuzatishlar orqali bilim olishlari eng samarali yondashuvlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda [1].

Ko‘rgazmali metodlar ichida kuzatish metodi alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u bolalarning tabiat hodisalarini tabiiy sharoitda, bevosita idrok etishiga imkon yaratadi. Kuzatish jarayonida bola faqat ko‘rish bilan cheklanib qolmay, balki sezgi organlari orqali atrof-muhitni kompleks qabul qiladi, bu esa bilimlarning mustahkam va ongli o‘zlashtirishiga olib keladi [2].

Zamonaviy ilmiy manbalarda kuzatish metodining quyidagi afzalliklari qayd etilgan:

- bilish faoliyatini faollashtiradi;
- mustaqil fikrlashni rivojlantiradi;
- nutq va mantiqiy tafakkurni o‘stiradi;
- ekologik madaniyatni shakllantiradi [3].

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilimlarning 70% ga yaqini bevosita kuzatish va amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiriladi. Bu esa an’anaviy tushuntirish metodlariga nisbatan kuzatish metodining ustunligini ko‘rsatadi.

Kuzatish metodining samaradorligi uni tizimli tashkil etish bilan bevosita bog‘liq. Ya’ni, kuzatishlar maqsadga yo‘naltirilgan, rejalashtirilgan va izchil bo‘lishi zarur. Masalan, tabiatdagi mavsumiy o‘zgarishlarni kuzatish orqali bolalarda vaqt, o‘zgarish va sabab-oqibat tushunchalari shakllanadi. Shu jarayonda bolalar o‘simliklarning o‘sishi, hayvonlarning xatti-harakatlari hamda ob-havo o‘zgarishlarini tahlil qilishga o‘rganadilar [4].

XXI asr pedagogikasida kuzatish metodini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Xususan, raqamli vositalar (video, animatsiya, interaktiv ilovalar) orqali bolalarda tabiat haqidagi tasavvurlar yanada kengayadi. Biroq ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, virtual kuzatish real kuzatish o‘rnini to‘liq bosa olmaydi, balki uni to‘ldiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Kuzatish jarayonida tarbiyachining roli ham muhim hisoblanadi. U bolalarni yo‘naltiradi, savollar beradi, muhim belgilarni ajratishga yordam beradi. Masalan:

- “Nima o‘zgardi?”
- “Nima sababdan shunday bo‘ldi?”
- “Bu hodisa nimaga olib keladi?”

Bunday savollar bolalarda tahliliy fikrlashni rivojlantiradi va ularni mustaqil xulosa chiqarishga o‘rgatadi.

Shuningdek, bolalarda noto‘g‘ri tushunchalarning shakllanishi ko‘pincha yetarli kuzatish tajribasining yo‘qligi bilan bog‘liq. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, noto‘g‘ri tushunchani tuzatish yangi bilim berishdan ko‘ra 2 barobar murakkabroq jarayon hisoblanadi [6]. Shu sababli maktabgacha yoshdayoq bolalarda to‘g‘ri tasavvurlarni shakllantirish muhimdir.

Kuzatish metodining yana bir muhim jihati – u bolalarda ixtiyoriy diqqatni rivojlantiradi. Maqsadli kuzatish jarayonida bola e‘tiborini muayyan obyektga jamlaydi va uni uzoq vaqt davomida saqlashga o‘rganadi. Bu esa keyingi ta’lim bosqichlari uchun muhim psixologik asos yaratadi [7].

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, integrativ yondashuv, ya’ni kuzatish metodini o‘yin, tajriba va suhbat bilan birgalikda qo‘llash eng yuqori samarani beradi. Bunday yondashuv bolalarda nafaqat bilim, balki ko‘nikma va malakalarni ham shakllantiradi [8].

Tahlillar asosida quyidagi muammolar aniqlanadi:

- kuzatish metodining yetarli darajada tizimli qo‘llanilmasligi;
- zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyaning sustligi;
- tarbiyachilarning metodik tayyorgarligi yetarli emasligi;
- individual yondashuvning kamligi.

Mazkur muammolarni hal etish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- kuzatish metodini rejalashtirish va tizimlashtirish;
- interaktiv vositalarni joriy etish;
- tarbiyachilar malakasini oshirish;
- bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish.

Umuman olganda, kuzatish metodi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda eng samarali vositalardan biri bo‘lib, u bolalarda ekologik ong, mustaqil fikrlash va bilish faolligini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**Xulosa va takliflar.** Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonini tahlil qilish natijasida shuni xulosa qilish mumkinki, ushbu yo‘nalish bolalarda ekologik ong, tabiatga ongli munosabat, kuzatuvchanlik, tafakkur va nutq rivojlanishida muhim pedagogik ahamiyatga ega. Kuzatish metodi maktabgacha ta’lim jarayonida eng samarali ko‘rgazmali usullardan biri bo‘lib, u bolalarning tabiiy sharoitda hodisalarni bevosita idrok etishi orqali bilimlarni ongli va mustahkam o‘zlashtirishiga imkon yaratadi.

Kuzatish jarayonida bolalarning bilish faolligi sezilarli darajada oshadi, ular tabiatdagi o‘zgarishlarni sezish, taqqoslash va oddiy xulosalar chiqarishga o‘rganadilar. Shu bilan birga, muntazam

tashkil etilgan kuzatishlar bolalarda diqqatni jamlash, mustaqil fikrlash va nutqiy rivojlanishni kuchaytiradi. Demak, tabiat bilan tanishtirishda tizimli va maqsadli kuzatishlar muhim o‘rin tutadi.

Biroq amaliy jarayon tahlili ayrim muammolar mavjudligini ham ko‘rsatdi. Jumladan, kuzatish faoliyatining har doim ham rejalashtirilgan va tizimli tashkil etilmasligi, zamonaviy interaktiv vositalardan yetarli darajada foydalanilmasligi hamda bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishda ayrim kamchiliklar mavjudligi aniqlandi. Bu holatlar ta’lim jarayonining samaradorligini biroz pasaytirishi mumkin.

Shu asosda quyidagi taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi:

- maktabgacha ta’lim jarayonida kuzatish metodini tizimli va rejalashtirilgan tarzda tashkil etish;
- tabiat bilan tanishtirish jarayonida mavsumiy kuzatishlar, sayrlar va amaliy mashg‘ulotlarni muntazam yo‘lga qo‘yish;
- interaktiv metodlar (o‘yin, tajriba, multimedia vositalari) bilan kuzatish metodini uyg‘unlashtirish;
- bolalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda topshiriqlarni differensiallash;
- tarbiyachilarning metodik tayyorgarligini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirish;
- ekologik tarbiyani kuchaytirish maqsadida ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda zamonaviy va an’anaviy metodlarning uyg‘un qo‘llanilishi ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi hamda bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabat va ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Qodirova F.R. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent, 2021.
2. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent, 2019.
3. Xasanboeva O. Maktabgacha ta’lim metodikasi. – Toshkent, 2020..
4. UNESCO. Education for Sustainable Development. – 2020.
5. Vygotsky L.S. Mind in Society (reprint). – 2004.
6. Piaget J. Child and Environment Studies (reprint). – 2001.
7. Bodrova E., Leong D. Tools of the Mind. – 2007.
8. Davis J. Young Children and the Environment. – Cambridge, 2014.

## MUNDARIJA

### PEDAGOGIKA , PSIXOLOGIYA VA METODIKA

<b>Kurbanova Nasiba Usmonovna</b> , The impact of artificial intelligence on the development of reading culture: A theoretical and empirical analysis	4
<b>Mahmudova Zulfizar Eson Qizi</b> , Maktabgacha ta'limda emotsional intellektni rivojlantirishning pedagogik ahamiyati	9
<b>Sultonova Gulasal Shodmonovna</b> , Xalq pedagogikasi vositalarining etno-estetik tarbiyadagi o'rni va ahamiyati	13
<b>Azimova Dilnoza Orifovna</b> , Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matematikani kasbga yo'naltirib o'qitishda loyihaga asoslangan ta'limning samarali jihatlari	22
<b>Rajabova Gulchexra Salomovna, Muzaffarova Dilshoda Mehriddin qizi</b> , Elektron kutubxona tushunchasi va uning axborot tizimidagi o'rni	23
<b>Tosheva N.T, Muhammadova M.F</b> , Zamonaviy ta'lim muhitida madaniyatlararo munosabatlar uyg'unligi va taraqqiyot tendensiyalari	26
<b>Raxmatullayeva Feruzabonu, Akramova Maftunabonu</b> , Musiqa ta'limida xor ijrochiligini tashkil etishning maktab sharoitiga moslashtirilgan amaliy tizimi	31
<b>Рузиева Наргиза Омонжоновна</b> , Педагогические идеи и реформы Мирзо Улугбека в эпоху Темуридов	36
<b>Nazarova Aziza Sohib qizi</b> , Maktabgacha yoshdagi bolalarda tabiat bilan tanishtirishning zamonaviy metodlari	39
<b>Maxmudova Ruxsora Navro'z qizi</b> , Ekologik tarbiya tushunchasining evolyutsion rivojlanishi va zamonaviy pedagogik talqinlari	43
<b>Nadirxanova Nilufar Alesherovna</b> , Talabalarning kreativ kompetentligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	49
<b>Umedov Shaxzod</b> , Tasviriy san'at darslarida raqamli texnologiyadan foydalanish orqali talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish metodikasi	54
<b>Omonov Qavmiddin Karimovich</b> , Muhandislik grafikasini o'qitishda interaktiv usullardan foydalanish muammolari	57
<b>Abdullayeva Dilrabo Baxtiyor qizi</b> , Zo'ravonlikka duch kelgan o'smirlarning emotsional regulyatsiyasini rivojlantirishning psixologik mexanizmlari	63
<b>Aslonova Emma Sergeyevna</b> , Pedagog kadrlarning ekologik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	68
<b>Barnoyeva Sevara Uchqun qizi</b> , Bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy qobiliyatlarini tabaqalashtirilgan yondashuv asosida rivojlantirish: Ta'lim transformatsiyasi sharoitidagi muammo va yechimlar	73
<b>Baxodirova Xalimabonu Baxodirovna</b> , Raqamli ta'lim muhitida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlari	78
<b>Qo'ldoshev Mexriddin Avezmurodovich</b> , Ahmad Donishning "Navodir-ul vaqoe" asarida tarbiya, ilm va inson kamoloti masalalari	83
<b>Choriyeva Hilola Avaz qizi</b> , Oila va maktab hamkorligida nutqida nuqsoni bor bolalarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish mexanizmlari	87
<b>D.I.Normatova</b> , Maxsus kompetensiyalarni rivojlantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalarining o'rni	94
<b>Toshmatov Bobur Alisher o'g'li</b> , O'smir yoshdagi o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishning maqsadi, vazifalari va tamoyillari	98
<b>Egamberdiyev Murod Farxod o'g'li</b> , Xorijiy va milliy tajribalar asosida boshlang'ich sinf tasviriy san'at darslarida inklyuziv ta'lim modelini shakllantirish	103
<b>Egamova Gulnoza Istam qizi</b> , Talabalarning ekologik tarbiyasini rivojlantirishning mavjud ahvoli va uni takomillashtirish yo'llari	111
<b>Hakimova Nargiza Supxonovna, Qo'shshiyeva Dilnoza Sulaymon qizi</b> , Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish usullari	117
<b>Hojiqurbonova Sevinch Sanjar qizi</b> , Nozmunchoqning tarixi va madaniy ahamiyati	123
<b>Ibadullayeva Shaxnoza Ilxamovna</b> , Zamonaviy tasviriy san'at ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari	129